

*Дејан Бурсаћ**Институт за политичке студије, Београд*

ПОЈАМ ПОМИРЕЊА: ДЕФИНИЦИЈА, ЕЛЕМЕНТИ И ПРОБЛЕМИ*

Сажетак

У теорији мировних студија можемо пронаћи више дефиниција помирења, које су у великој мери комплементарне, те стога овај појам није тешко дефинисати. Тешкоће се јављају накнадно, при покушајима операционализације помирења као концепта, посебно код одређивања његовог садржаја, елемената и исхода у различитим околностима. Овај рад настоји да представи теорије о помирењу, али и да испита шта се под тим одређењем подразумева у дефиницијама различитих аутора. Објаснићемо основне појмове и елементе који чине процес помирења, навешћемо најчешће теоријске приступе, али и истражити неке спорне аспекте – нарочито када се ради о дистинкцији између помирења након унутрашњих и међународних сукоба. Рад посебно обраћа пажњу на дело Луиса Крајсберга (енг. *Louis Kriesberg*), једног од најзначајнијих теоретичара помирења, али не занемарује ни друге важне ауторе.

Кључне речи: помирење, мир, решавање конфликта, приступи помирењу, елементи помирења, унутрашњи сукоби, међународни сукоби, Луис Крајсберг

Једна од најчешћих дефиниција сматра да је помирење дугорочни процес превазилажења непријатељстава и неповерења између подељених народа.¹⁾ Тако дефинисано, помирење представља последњу фазу у процесу деескалације конфликта, која наступа по завршетку непријатељстава између сукобљених група. Оно у том смислу обухвата све оне акте који доприносе комплетном решењу

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1) Hugh Miall, Olivier Ramsbotham, Tom Woodhouse, *Contemporary Conflict Resolution*, Polity Press, Cambridge, 1999, p. 26.

целокупног конфликта, укључујући ту и решење узрока конфликта. Луис Крајсберг²⁾ истиче да у сваком друштву постоје одређени начини за решавање сукоба, а они често укључују процесе који за циљ имају помирење сукобљених страна и поновно успостављање сукобом прекинутих друштвених односа. Ови процеси понегде представљају културне традиције и обично укључују посебне ритуале за превазилажење препрека у односима између појединаца или друштвених група.

Ледерах³⁾ (енг. *John Paul Lederach*) сматра да се процесом помирења сукоб настоји ставити у нови контекст, тако да стране нису више фокусиране на питања у директном, когнитивном смислу. По њему, кроз процес помирења се тражи иновативан начин за суочавање са болном прошлошћу, али и за интеграцију и прихватање заједничке будућности као неизбежности. Маоз⁴⁾ (енг. *Ifat Maoz*) дефинише помирење као скуп когнитивних и емотивних процеса кроз које појединци, групе, друштва и државе прихватају односе сарадње, уступака и мира у ситуацији тек завршеног конфликта.

Помирење мења односе између група. Усмерено је ка уклањању когнитивних и емотивних баријера, као и трансформацији непријатељства и огорчења у функционалан, ненасиљан и, уколико је то могуће, пријатељски однос. Процес захтева промену неколико укоревених групних веровања: о својој групи и њеним циљевима; о другој (супарничкој) групи и њеним циљевима; о међусобном односу и историји конфликта између група; и о миру.⁵⁾ Крајњи исход те промене представља конструкција нових идентитета, који нису израђени на конфликту.

Конечно, помирење је нужан услов за стабилан и трајан мир. Оно представља исход негативног мира,⁶⁾ односно завршетка или пуког одсуства директног физичког насиља. У исто време, помирење је претпоставка и предуслов позитивног мира, у смислу одсуства не само оружаног сукоба који подразумева директно физичко насиље, већ и одсуства ситуација у којима постоји структурно или

2) Louis Kriesberg, „Comparing Reconciliation Actions within and between Countries“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 81.

3) Наведено према: Hugh Miall, Olivier Ramsbotham, Tom Woodhouse, *Contemporary Conflict Resolution*, Polity Press, Cambridge, 1999, p. 290.

4) Ifat Maoz, „Social-Cognitive Mechanisms in Reconciliation“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 225.

5) Daniel Bar-Tal, Gemma H. Bennink, „The Nature of Reconciliation as an Outcome and as a Process“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *op. cit.*, p. 13.

6) Наведено према: Радмила Накарада, „Путеви помирења“, у *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд, 2011, стр. 363.

културно насиље – као што су диктаторски режими или апартхејд. Позитивни мир представља одсуство сваке врсте насиља, друштво у коме сваки појединац може да испуни своје потребе, друштво интеграције, партиципације и легитимизације мира као општеприхваћене вредности.⁷⁾

Аутори⁸⁾ често наглашавају психолошку димензију помирења. Сукоби обично резултирају трауматичним губицима на свим странама. Помирење се, како Монтвил (енг. *Joseph V. Montville*) сматра,⁹⁾ обраћа психолошким потребама људи, тако што их суочава са бременом сукоба – што укључује и јавно признање незадовољства и захтева жртава, као и јавно признање недела од стране починилаца. Процес, по овом аутору, резултира одустајањем од беса и жеље за осветом, као и пробуђеном потребом за прихватањем у моралну заједницу, за праведним опхођењем и обзиром. То никако не значи заборав или одустајање од правде.

Управо због настојања да измени мотиве, циљеве, веровања, ставове и емоције људи, помирење представља психолошки процес.¹⁰⁾ Нужно је да све стране у сукобу прођу кроз ову психолошку промену. Неравнотежа у прихватању процеса може да има катастрофалне последице по сам мир. Једна од страна може да се осети изданом, на превару увученом у помирење или обманутом да учини уступке које друга страна није учинила – а то може трајно нарушити међусобно поверење, које је основа целог процеса.

ПРИСТУПИ ПОМИРЕЊУ

Луис Крајсберг¹¹⁾ наводи шест различитих приступа помирењу. Према мишљењу овог аутора,¹²⁾ неки од приступа су развијени за потребе међународних односа, а други за потребе унутрашњих,

7) Јохан Галтунг, *Мирним средствима до мира*, Службени гласник и Југоисток XXI, Београд, 2009, стр. 55.

8) Daniel Bar-Tal, Gemma H. Bennink, „The Nature of Reconciliation as an Outcome and as a Process“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 14.

9) Joseph V. Montville „Reconciliation as Realpolitik: Facing the Burdens of History in Political Conflict Resolution“ in Daniel Rothbart, Karina Valentinovna Korostelina (eds.), *Identity, morality and threat: Studies in violent conflict*, Lexington Books, 2006, p. 368.

10) Овакав став је заступљен и у: Daniel Bar-Tal, Gemma H. Bennink, „The Nature of Reconciliation as an Outcome and as a Process“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 15.

11) Louis Kriesberg, „Comparing Reconciliation Actions within and between Countries“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *op. cit.*, pp. 86 – 91.

12) Исто, p. 86.

стога њихова применљивост варира у зависности од контекста. Пре свега, ту је реалистички приступ, који исходи из реалистичке теорије међународних односа. Овај приступ узима у обзир само интересе субјеката међународне политике, који помирење користе као средство којим увећавају сопствену моћ у међународним односима. Реализам третира актере као себичне јединке, а максимизацију моћи види као искључиви циљ, док помирење по заговорницима овог приступа има једино инструменталну вредност. Крајсберг затим разматра приступ прорачунатог самоинтереса (енг. *Calculated Self-Interest Approach*), у коме је помирење, као уосталом и сукоб, представљено као рационални избор појединца, односно више њих. Трећи приступ (приступ људских потреба) истиче важност задовољења базичних људских потреба као кључни аспект помирења. Ове потребе су универзалне, а конфликти настају и одржавају се због немогућности њиховог задовољења. У том смислу, неједнакост представља облик структурног и културног насиља без чијег искорењивања није могуће постићи одржив мир. Овај приступ нарочито истиче значај правде као вредности у помирењу. Наредни, конструктивистички приступ, наглашава важност социјалних норми и понашања, које утичу на промену дискурса о међугрупним или међународним односима. Према овом приступу, међугрупни односи су пресудно одређени правцем дискурса, стога је и помирење производ позитивног дискурса о другој групи и међугрупном односу уопште. Промена дискурса резултира променом схватања међусобних односа и самим тим и деловања према другој групи. Примера ради, схватања човечанства о питањима попут ропства или људских права су се драстично променила током времена, што је утицало и на промену односа према тим феноменима, као и на деловање људи, група или држава. Овај приступ посебно наглашава значај културног и религијског оквира, а у том смислу и улогу образовања и медија у стварању окружења које погодује помирењу. Пети приступ је институционализам, који акценат ставља на институције, уставне одредбе и законске механизме. Крајсберг тај приступ изводи из радова Мекгерија и О'Лирија,¹³⁾ који истичу кључну улогу политичких институција у целом процесу ескалације и дескалације конфликта, укључујући ту и помирење. Ови аутори сматрају да институције, законски механизми и демократске процедуре представљају конструктивне и прихватљиве начине за измену постојећих друштвених аранжмана, а самим тим и реалну основу за процес помирења. Коначно, приступ друштвеног конфликта (енг. *Social Conflict Approach*) представља синтезу претходних приступа, односно холистички теоријски приступ који би био

13) Исто, р. 89.

применљив на читавом спектру конфликта, објашњавајући улогу помирења у трансформацији сукоба у зависности од специфичних околности у којима је сукоб настао и у којима се одвија.

ПОМИРЕЊЕ КАО ПРОЦЕС

Да ли је помирење исход, односно циљ коме треба тежити, или процес? То је дилема са којом се често сусрећу аутори који изучавају овај проблем. Суштински, помирење је низ чинова, који подразумева промену структуралних претпоставки које су довеле до сукоба.¹⁴⁾ Помирење свакако не може да се постигне у тренутку, већ је дуготрајан процес током којег долази до промене у психолошким, когнитивним и емотивним претпоставкама код великог броја људи.¹⁵⁾ Са друге стране, помирење се често посматра и као исход процеса који му претходи. Када је помирење као исход постигнуто? Онда када је дошло до промене у односу између некада сукобљених страна, односно, како смо раније навели, када су створени нови идентитети који не почивају на конфликту. Примера ради, Келман (енг. *Herbert Kellman*) сматра да помирење представља и процес и исход.¹⁶⁾ Ипак, стиче се утисак да већина теоретичара помирење посматра искључиво као процес.¹⁷⁾

Следеће спорно питање јесте: да ли је помирење процес који се одвија одозго – надоле или одоздо – нагоре (енг. *top – down* или *bottom – up*)? Односно, да ли помирење треба да се деси спонтано или да се одвија у оквиру унапред осмишљене стратегије.¹⁸⁾ Поједини аутори¹⁹⁾ сматрају да је нужно да процес крене одоздо, од самих грађана, управо због тога што треба да обухвати велики број

14) Радмила Накарада, „Путеви помирења“, у *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд, 2011, стр. 363.

15) Наведено на основу: Daniel Bar-Tal, Gemma H. Bennink, „The Nature of Reconciliation as an Outcome and as a Process“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004, pp. 15 – 38.

16) Herbert C. Kelman, „Reconciliation as Identity Change: A Social – Psychological Perspective“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *op. cit.*, p. 112.

17) Помирење као процес дефинишу и Мајал, Рамсботам и Вудхаус у: Hugh Miall, Olivier Ramsbotham, Tom Woodhouse, *Contemporary Conflict Resolution*, Polity Press, Cambridge, 1999.

18) Такву дебату налазимо и у: Tamar Hermann, „Reconciliation: Reflections on the Theoretical and Practical Utility of the Term“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.

19) Став заступљен у: Dan Bar-On, „Reconciliation Revisited for More Conceptual and Empirical Clarity“, in Janja Bec-Neumann (ed.), *Darkness at Noon: War Crimes, Genocide and Memories*, University of Sarajevo, 2007.

људи. Помирење настоји да одговори на потребе друштва, што је често неопходно када постоји опасност колективизације одговорности.²⁰⁾ Важно је нагласити да приступ одоздо – нагоре узима у обзир потребе и интересе група које понекад немају приступ местима одлучивања: интересе мањина, жена, младих, руралне популације, сиромашних, жртава конфликта.

Понекад се истиче да успешно помирење мора да буде постепено, реципрочно и добровољно.²¹⁾ У том случају, за очекивати је да протекне одређени временски период од завршетка конфликта, све док велики број припадника друштва не прихвати помирење као рационално оправдан, ако не и користан процес. Да би се тај процес убрзао, често је нужен подстицај „одозго“, односно смишљена стратегија и деловање институција.

Један од нужних предуслова за успех јесте укључење широког броја људи, односно „мобилизација“ грађана и стварање широких коалиција посвећених миру. Процес, баш због тога што је усмерен на промену мотива, циљева, ставова и емоција великог броја људи, неће бити успешан уколико су укључене само елите или мале групе појединаца. У том смислу, можемо да истакнемо важност усклађености потеза који долазе од „маса“ и од „елита“. Келман²²⁾ нарочито истиче улогу тзв. „лидера средњег ранга“ у помирењу. Људи попут угледних личности или нижих политичких функционера, имају огроман значај за покретање и одржавање процеса. Келман је своје истраживање базирао на искуствима из вишегодишње праксе организовања интензивних састанака између политички укључених, али потпуно незваничних представника сукобљених страна у израелско-палестинском конфликту. Радионице, чији учесници су настојали да се конфликтом баве аналитички (а не полемички) имале су двојаку сврху:

1. да произведу промене у самим учесницима радионице, кроз боље разумевање себе и другог, као и динамике конфликта у целини;

20) Јасперс је посебно разматрао проблем колективне одговорности, осврћући се на питање кривике немачког народа у годинама након завршетка Другог светског рата. Закључио је да политичка одговорност није добровољна, већ да долази преко других, што је свакако аргумент у прилог укључењу највећег могућег дела друштва у процес помирења. Наведено на основу: Andrew Schaap, *Political Reconciliation*, Routledge, New York, 2005, p. 109 – 116.

21) Daniel Bar-Tal, „Reconciliation as a Foundation of Culture of Peace“, in Joseph de Rivera (ed.), *Handbook on Building Cultures of Peace*, Springer, New York, 2009, p. 366.

22) На основу: Herbert C. Kelman, *Group Processes in the Resolution of International Conflicts*, American Psychologist, 52, 1997.

2. да максимизују шансу да идеје настале на радионицама пронађу своје место у званичном политичком дискурсу сукобљених страна.

Један од кључних Келманових задатака током поменутих радионица био је да осигура састав учесника који би омогућио пренос идеја назад у политички процес сваке од сукобљених заједница. Ови састанци су тако, кроз развој кадрова припремљених за продуктивне преговоре, кроз дељење информација и осмишљавање нових идеја, па и кроз стварање политичке атмосфере која би охрабрила нови однос сукобљених страна, значајно допринели мировном процесу на Блиском Истоку.

Процес помирења не сме бити наметнут. Ако и постоји стратегија одозго – надоле, она мора бити пажљиво примењена у складу са специфичностима и потребама друштва, узимајући у обзир природу претходног сукоба, политички и културолошки оквир. Важно је да грађани имају свест о власништву над читавим процесом, што је један од фактора који гарантује успешан исход.

ЕЛЕМЕНТИ ПРОЦЕСА ПОМИРЕЊА

Четири елемента помирења, која наводи Крајсберг²³⁾ су: истина, правда, поштовање (обзир) и безбедност. Он такође наводи и низ конкретних потеза који доприносе сваком од ових елемената:

1. потези који доприносе истини: комисије за истину, школски и образовни програми, активности медија, признања и суђења;
2. потези који доприносе правди: суђења, компензације, репарације, реституција и стварање правичних процедура, механизма и институција за будућност;
3. потези који доприносе поштовању: групни дијалог, указивање поштовања, признање, извињење, опроштај;
4. потези који доприносе безбедности: изградња поверења кроз законе, заштиту права, аутономију, контролу безбедносног сектора итд.

Кључне вредности помирења, по Ледераху²⁴⁾ јесу поверење, самилост, правда и мир. Поверење, по њему, настаје кроз истину,

23) Наведено на основу: Louis Kriesberg, „Comparing Reconciliation Actions within and between Countries“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.

24) Наведено према: Heidi Burgess, Guy M. Burgess, *Encyclopedia of Conflict Resolution*, ABC-CLIO, Santa Barbara, 1997, p. 289.

која представља ништа друго до отворен наратив о прошлости. Самилост подразумева прихватање, опроштај, саосећање и исцељење. Правда се састоји од аката реституције, компензације и друштвене реконструкције, а мир подразумева прихватање заједничке будућности, сарадњу, благостање, хармонију, поштовање и напослетку, сигурност.²⁵⁾ Један од кључних појмова, када говоримо о помирењу, свакако је опроштај. Опроштај представља ослобађање моралног дуга, одустајање од беса и занемаривање освете као опције.²⁶⁾

Нарочито је занимљиво образложити везу мира и правде, често помињане вредности у овом контексту. Зашто су правда и осећај правде уопште од важности за помирење? Пре свега, правда пружа сатисфакцију жртвама, кроз признање штете која им је нанета и кроз кажњавање починилаца. Индивидуализацијом починилаца кроз кривичне процесе се избегава приписивање колективне кривице читавим групама, најчешће нацијама. Процеси из домена правде имају и друге ефекте: кроз њих се јавно представља истинна о сукобу; ствара се нови наратив, који отежава починиоцима или ревизионистима да порекну истину о њему. Правосудни процеси подстичу и помажу демонтажу или промену институција које су играле улогу у злочинима и другим кршењима људских права. Ефикасна, строга и свеобухватна правда одвраћа потенцијалне будуће починиоце. Најзад, правда враћа поверење жртава, али и свих грађана, у државу и њену способност да спроводи законе и да се суочи са прошлошћу.

Правда, у свом појавном облику, може бити ретрибутивна или ресторативна. Ресторативна правда је процес који води миру и сарадњи, а као циљеве има превазилажење последица злочина и одговор на потребе свих страна. Она тежи изношењу истине, пружању обештећења жртвама и отклањању последица недела из прошлости. Са друге стране, ретрибутивна правда тежи казни, освети и одвраћању од будућних кршења. Свакако да мере ресторативне правде више одговарају процесу помирења. Међутим, зарад жртава и избегавања злочина у будућности, не треба занемарити ни улогу и значај ретрибуције. Свака држава мора да, на основу сопствених специфичности, процени равнотежу између примене мера ретрибутивне и ресторативне правде у оквиру процеса суочавања са прошлошћу. Ипак, и са постконфликтном правдом постоје про-

25) Tamar Hermann, „Reconciliation: Reflections on the Theoretical and Practical Utility of the Term“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 46.

26) Дефиниција на основу: Joanna Santa-Barbara, „Reconciliation“, in Charles Webel, Johan Galtung (eds.), *Handbook of Peace and Conflict Studies*, Routledge, New York, 2007, p. 174.

блеми. Један од најважнијих је свакако немогућност правосудних система да адекватно одговоре на потребе које процес помирења намеће. Други проблем односи се на подељену и често недовољно дефинисану надлежност између домаћих и међународних трибунала. Трећи проблем је честа пристрасност судова у пост-конфликтном периоду који у обзир више узимају политичке и геополитичке интересе, него стварне потребе постконфликтних друштава.

Још неколико аутора наводи елементе помирења. Дојч²⁷⁾ (нем. *Karl Deutsch*) сматра да су то безбедност, међусобно поштовање, хуманизација друге стране, економска сигурност, непристрасан поглед на историју, позитивна слика о миротворцима, подршка ненасилним решењима, правичност у решавању конфликта, обзривање екстремиста и постепено развијање поверења и сарадње. Келман²⁸⁾ као предуслове помирења види обострано признање идентитета, развијање заједничке моралне основе за мир, суочавање са прошлошћу, признавање одговорности и успостављање институционалних механизма за сарадњу. У том смислу, Ауербах²⁹⁾ (енг. *Yehudith Auerbach*) широко дефинише факторе који утичу на процес помирења. По њему, ту спадају: протекло време од завршетка сукоба, религијско – културни контекст, међународно окружење, аутентичност захтева за опроштај, статус лидера, асиметрија моћи заинтересованих страна и национални интереси држава – актера.

ПОМИРЕЊЕ НАКОН УНУТРАШЊИХ И МЕЂУНАРОДНИХ СУКОБА

Теорије које смо навели адекватно објашњавају реконцилијацију у оквиру једног друштва, међутим често наилазе на проблем када се ради о помирењу након завршетка међународних сукоба. Разлози за то су објективни и налазе се пре свега у слабости међународних институција, непостојању обавезности и уопштено у анархичној природи међународних односа, која отежава примену било каквог институционалног оквира који би могао да одреди ја-

27) Наведено на основу: Небојша Петровић, „Социопсихолошки аспекти помирења у Босни и Херцеговини – Након 15 година мира“ у Срђан Пухало, Небојша Петровић, Неда Перишић (урс), *Спремност на помирење у Босни и Херцеговини*, Friedrich Ebert Stiftung, Сарајево, 2010, стр. 18.

28) Herbert C. Kelman, „Reconciliation as Identity Change: A Social – Psychological Perspective“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004, p. 122.

29) Yehudith Auerbach, „The Role of Forgiveness in Reconciliation“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *op. cit.*, pp. 158 – 163.

сне обрасце друштвених процеса, какви постоје у унутрашњим међугрупним односима у оквиру једне државе.

Више аутора истиче различитост процеса помирења између сукобљених група у оквиру једне земље и процеса помирења између две или више држава. Навешћемо неке од фактора који, по Крајсбергу,³⁰⁾ праве разлику између помирења на домаћем и међународном нивоу:

1. Степен интеграције, који представља ниво повезаности и социјалних интеракција, налази се на много већем нивоу између људи у оквиру једне државе.
2. Обим заједничког идентитета и културе, оличен у претпоставци да људи у оквиру једног друштва имају јачи осећај заједничког идентитета. Крајсберг сматра да људи који деле заједничку културу одолевају дехуманизацији, теже бивају увучени у конфликт и лакше се окрећу помирењу. Ова тврдња у себи садржи парадокс, будући да се грађански ратови извесно дешавају у оквиру једног друштва односно државе. Ипак, не треба занемарити улогу коју заједнички идентитет може да има у постконфликтном периоду, као један од кључних фактора за превазилажење последица сукоба и изградњу мира у будућности.
3. Везаност ентитета, која се односи на постојање јасних граница и одвојених структура одлучивања. У светлу институционалне теорије, ово је изузетно важан фактор. Друштва која деле заједничке структуре одлучивања лакше ће доносити и спроводити одлуке, укључујући и оне које се тичу помирења.

На основу ових налаза, закључујемо да је помирење потребније у унутрашњем сукобу, јер се ради о друштвима која ће најчешће наставити да функционишу у оквиру једног политичког ентитета, а ради будућности она морају да нађу начин да се суоче са проблемима из прошлости. Такође, можемо рећи да заједнички идентитет олакшава помирење, као и да је код унутрашњих сукоба лакше пронаћи основу за изградњу мира у заједничким институцијама и структурама одлучивања, што је, на трагу већ поменутог институционалног приступа Мекгерија и О'Лирија.

Крајсберг³¹⁾ посебно наглашава разлику између унутрашњих и међународних сукоба када је реч о важности елемената поми-

30) Исто, р. 94.

31) Louis Kriesberg, „Comparing Reconciliation Actions within and between Countries“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *op. cit.*, pp 98 – 106.

рења, као и о редоследу потеза. Код унутрашњих сукоба, на прво место по значају истиче поштовање, а следе истина, правда и напослетку безбедност. Што значи, кључно је признати идентитет групе, признати јој права и осигурати учешће у политичком и друштвеном животу. Са друге стране, у међународним сукобима најважнији елемент је безбедност, што је разумљиво, јер се ради о логици односа између држава. Следе поштовање, правда и тек на крају – истина.

Бар Симан Тов³²⁾ (енг. *Yaacov Bar-Siman-Tov*) још драстичније истиче разлику између постконфликтне фазе у међународним и унутрашњим сукобима. По њему, после међународног сукоба, циљ је постићи стабилан мир, док је после унутрашњег сукоба циљ помирење. Он даље наводи услове за стабилан мир између држава: обострано задовољство мировним споразумом, постојање структуралних институционалних оквира, висок ниво међусобних интеракција и сарадње и постојање заједничких институција или организација. Број услова се значајно повећава када се ради о помирењу унутар једне државе. Овај аутор у те услове убраја завршетак конфликта, обострану сатисфакцију мировним споразумом, покретање сарадње, заступање заједничких циљева у међународним институцијама, заједнички идентитет, позитивну међународну климу, вољу и интересе лидера, постојање домаће коалиције за мир, мобилизацију друштва, образовање, јавне догађаје и церемоније. Очигледно је да помирење унутар једне државе захтева много шири приступ и да на тај процес утиче много више фактора, него када је реч о међународном сукобу, који је компликованији због саме природе међународних односа. Ипак, морамо приметити да, од Хладног рата до данас, број унутрашњих сукоба вишеструко надилази међудржавне, па је и логично што су теоретичари више окренути процесу помирења након грађанских ратова, али и диктатура и других облика структурног насиља унутар једне државе.³³⁾

Можемо да закључимо да државе изашле из међународних сукоба следе потпуно другачији пут ка помирењу од оних које су прошле унутрашњи конфликт. Уз осигуравање поузданих безбедносних аранжмана и изградње поверења кроз исказивање основног

32) Yaacov Bar-Siman-Tov, „Dialectics between Stable Peace and Reconciliation“, in Yaacov Bar-Siman-Tov (ed.), *op. cit.*, pp 64 – 75.

33) Статистике о броју унутрашњих и међународних сукоба могу се наћи на адресама: Correlates of War, <http://www.correlatesofwar.org/> и Department of Peace and Conflict Research, Uppsala Universitet <http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/datasets/>, 27/04/2014.

међусобног поштовања, на помирење између становника различитих држава очигледно највише утичу пролазак времена, као и мере које у први мах немају много везе са процесом помирења – у том смислу, међусобни контакти грађана кроз економску сарадњу, путовања, трговину, културну и образовну размену, имају много већи домет него конкретне политике помирења које смо разматрали у оквиру расправе о унутрашњим сукобима. Немогућност операционализације тих мера на међународном нивоу, одвојеност структура одлучивања и специфични интереси држава, чине помирење након међудржавног конфликта недовољно испитаном и у пракси незаступљеном категоријом, чији кључни механизми тек треба да се развију у будућности. У том смислу, за даљи развој ових механизма биће кључан рад аутора које смо навели у овом раду. Њихове дефиниције појма помирења, његових елемената, предуслова и теоријских приступа овом процесу, биће од великог значаја за решавање конфликта у будућности, као и за изградњу теорија и пракси које ће бити применљиве како на унутрашње (оружане и структурне), тако на међународне сукобе.

ЛИТЕРАТУРА

- Auerbach, Yehudith, „The Role of Forgiveness in Reconciliation“, in Bar-Siman-Tov, Yaacov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Bar-On, Dan, „Reconciliation Revisited for More Conceptual and Empirical Clarity“, in Bec-Neumann, Janja (ed.), *Darkness at Noon: War Crimes, Genocide and Memories*, University of Sarajevo.
- Bar-Siman-Tov, Yaacov, „Dialectics between Stable Peace and Reconciliation“, in Bar-Siman-Tov, Yaacov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Bar-Tal, Daniel, „Reconciliation as a Foundation of Culture of Peace“, in de Rivera, Joseph (ed.), *Handbook on Building Cultures of Peace*, Springer, New York, 2009.
- Bar-Tal, Daniel; Bennink, Gemma H.; „The Nature of Reconciliation as an Outcome and as a Process“, in Bar-Siman-Tov, Yaacov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Burgess, Heidi; Burgess, Guy M.; *Encyclopedia of Conflict Resolution*, ABC-CLIO, Santa Barbara, 1997.
- Correlates of War, <http://www.correlatesofwar.org/>
- Department of Peace and Conflict Research, Uppsala Universitet <http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/datasets/>
- Галтунг, Јохан, *Мирним средствима до мира*, Службени гласник и Југоисток XXI, Београд, 2009.
- Hermann, Tamar, „Reconciliation: Reflections on the Theoretical and Practical Utility of the Term“, in Bar-Siman-Tov, Yaacov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.

- Kelman, Herbert C., *Group Processes in the Resolution of International Conflicts*, American Psychologist, 52, 1997.
- Kelman, Herbert C., „Reconciliation as Identity Change: A Social – Psychological Perspective“, in Bar-Siman-Tov, Yaacov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Kriesberg, Louis, „Comparing Reconciliation Actions within and between Countries“, in Bar-Siman-Tov, Yaacov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Maoz, Ifat, „Social-Cognitive Mechanisms in Reconciliation“, in Bar-Siman-Tov, Yaacov (ed.), *From conflict resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Miall, Hugh; Ramsbotham, Olivier; Woodhouse, Tom; *Contemporary Conflict Resolution*, Polity Press, Cambridge, 1999.
- Montville, Joseph V., „Reconciliation as Realpolitik: Facing the Burdens of History in Political Conflict Resolution“, in Rothbart, Daniel; Valentinovna Korostelina, Karina (eds.), *Identity, morality and threat: Studies in violent conflict*, Lexington Books, 2006.
- Накарада, Радмила, „Путеви помирења“, у *Годишњак Факултета политичких наука*, Београд, 2011.
- Santa-Barbara, Joanna, „Reconciliation“, in Webel, Charles; Galtung, Johan (eds.), *Handbook of Peace and Conflict Studies*, Routledge, New York, 2007.
- Schaap, Andrew, *Political Reconciliation*, Routledge, New York, 2005.

Dejan Bursac

CONCEPT OF RECONCILIATION: DEFINITION, ELEMENTS AND PROBLEMS

Resume

Theory of peace and conflict resolution studies provides numerous definitions of the term “reconciliation”. Most of them are complementary; therefore the concept of reconciliation itself is not hard to define. Difficulties and dilemmas arise consequently, in attempts to operationalize the concept, especially when trying to determine the contents, elements, prerequisites and outcomes of reconciliation in various circumstances. This paper aims not just to present different theories on reconciliation, but also to investigate what those definitions imply. In general, majority of authors agree that reconciliation can be defined as a long term process of overcoming animosity and distrust between divided groups, peoples or nations. With regard to the conflict resolution theories, reconciliation is also a phase in the process of conflict de-escalation. As such, it involves all those actions aimed at the complete resolution of the conflict, including the deeply rooted causes of conflict. On that trail, we also seek to explain the elements that constitute the process itself. Louis Kriesberg defines truth, justice, respect

and security (that is, actions aimed at promoting truth, justice, mutual respect and security) as key elements of every reconciliation process. We aim to investigate the applicability of his theory, especially in relation to the theoretical debate on distinction between reconciliation after internal and international conflicts, which substantially differ in both their elements and circumstances. Moreover, the research presents the most common theoretical approaches and explores some of the controversial aspects of the subject, including the mentioned internal vs. international conflict resolution dilemma. The research is based on the works of the above mentioned Louis Kriesberg, one of the most important authors on reconciliations, but nevertheless includes the theories of other significant scholars of the subject, most notably Herbert Kelman, Johan Galtung, etc.

Key words: reconciliation, peace, conflict resolution, approaches to reconciliation, elements of reconciliation, internal conflicts, international conflicts, Louis Kriesberg

* Овај рад је примљен 15. маја 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 09. јуна 2014. године.